

NOWE POGRANICZE EUROPY

Litwa Łotwa Estonia

SZKOŁA GŁÓWNA HANDLOWA
KOLEGIUM GOSPODARKI ŚWIATOWEJ
POLSKIE WYDAWNICTWO EKONOMICZNE

Wymiana handlowa państw nadbałtyckich z Unią Europejską - wielkość, struktura, bariery i perspektywy rozwoju oraz rola kapitału zagranicznego w integracji europejskiej

Małgorzata Runiewicz

Od początku procesu transformacji w 1991 r. państwa nadbałtyckie - Litwa, Łotwa i Estonia - dokonały zasadniczej reorientacji swoich gospodarek, co znalazło odbicie zarówno w strukturze towarowej handlu zagranicznego, jak i jego głównych kierunkach. Obecnie ponad połowa całego handlu zagranicznego tych państw przypada na kraje Unii Europejskiej, w tym przede wszystkim na kraje regionu Morza Bałtyckiego.

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza wymiany handlowej oraz przepływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych¹ do i z państw nadbałtyckich w świetle procesów integracyjnych w Europie². Celem opracowania jest określenie udziału Unii Europejskiej w powiązaniach gospodarczych tych państw. Miarą powyższego udziału jest partycypacja państw UE w obrotach handlowych oraz przepływach bezpośrednich inwestycji zagranicznych w państwach nadbałtyckich³. Opracowanie skupia się na analizie handlu zagranicznego państw nadbałtyckich drugiej połowy procesu transformacji w latach 1995-2001; dla celów porównawczych sięgam okresu początku reform transformacyjnych w tych państwach.

1. Liberalizacja handlu w ramach umów bilateralnych, multilateralnych oraz członkostwa w Światowej Organizacji Handlu

Jedną z ważnych cech procesów integracyjnych jest stopniowa liberalizacja w przepływie towarów, usług i osób oraz powstawanie struktur szeroko rozumianej współpracy regionalnej⁴. Dotychczasowy rozwój integracji gospodarczej państw nadbałtyckich dokonywał się w trzech podstawowych wymiarach regionalnych:

- między samymi państwami nadbałtyckimi,
- z innymi państwami regionu Morza Bałtyckiego (państwami nordyckimi),
- z Unią Europejską.

Integracja gospodarcza na trzech przedstawionych poziomach jest wspierana przez dobrze rozbudowaną sferę instytucjonalną, w której ramach powstały takie instytucje, jak: Zgromadzenie Bałtyckie, Rada Bałtycka, współpraca między państwami bałtyckimi i nordyckimi, Rada Państw Morza Bałtyckiego, inicjatywa Wymiaru Północnego UE itd.

¹ Według wzorcowej definicji Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) bezpośrednia inwestycja zagraniczna ma miejsce wówczas, gdy zagraniczny inwestor uzyskuje lub posiada "trwały wpływ" (lasting interest) w przedsiębiorstwie zagranicznym, tj. uzyskuje 10% akcji zwykłych lub głosów. W. Karaszewski, Przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce w latach 1990-1999, Toruń 2001, s. 19 i 20.

² Zauważa się również, iż napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do państw nadbałtyckich w latach dziewięćdziesiątych był silnie skorelowany ze strukturą obrotów handlowych.

³ Chodzi tu o lokaty kapitału w postaci bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

⁴ A.B. Kisiel-Łowczyc, Bałtycka integracja ekonomiczna. Stan i perspektywy do 2010 r., PWE, Warszawa 2000, s. 134.

Wszystkie trzy państwa są obecnie członkami WTO: Łotwa i Estonia od 10 lutego 2001 r. oraz Litwa od 31 maja 2001 r.⁵ Państwa nadbałtyckie podpisały również umowy o wolnym handlu z Unią Europejską, które weszły w życie w styczniu 1995 r. Umowy te są zgodne z zasadami WTO oraz GATT i regulują wolny przepływ towarów, usług, kapitału i osób. Umowy o wzajemnym handlu między państwami nadbałtyckimi weszły w życie 1 stycznia 1995 r. dla towarów przemysłowych oraz 1 stycznia 1997 r. dla produktów rolnych (zob. tablica 1).

TABLICA 1
Umowy o wolnym handlu z państwami nadbałtyckimi oraz wybranymi państwami trzecimi

Umowa	Estonia	Łotwa	Litwa
O wolnym handlu między Estonią, Litwą i Łotwą od 01.04.1994			
Z państwami Unii Europejskiej od 01.01.1995			
Z państwami EFTA od 01.01.1997			
Z Polską	od 01.01.1999	od 01.06.1999	od 01.01.1997
Z Czechami	od 12.02.1998	od 01.09.1997	od 01.07.1997
Ze Słowacją	od 13.03.1998	od 01.07.1997	od 01.07.1997
Z Węgrami	od 01.03.2001	od 01.01.2000	od 01.03.2000

Źródło: Ministerstwa gospodarki Estonii, Łotwy i Litwy.

Wymiana handlowa państw nadbałtyckich w procesie transformacji

Od 1993 r. obserwuje się pozytywną tendencję wzrostową w wartościach absolutnych zarówno w eksporcie, jak i w imporcie państw nadbałtyckich do Unii Europejskiej. Najwyższy wzrost w przepływach handlu zagranicznego odnotowała Estonia (w latach 1993-2000 eksport wzrósł 4,76 razy, import zaś 5,64 razy). Najmniejszy wzrost odnotowała Łotwa (w eksporcie 1,79 razy oraz w imporcie 3,02 razy). Jest to niewątpliwie związane z szeroko rozumianą liberalizacją handlu oraz otwarciem się gospodarek tych państw.

Zgodnie z danymi dotyczącymi wskaźnika wolności gospodarczej, obliczonymi przez Heritage Foundation na 2000 r., pozycja Estonii jest najwyższa, co daje jej 22. miejsce, Łotwa zajmuje 44., a Litwa 61. miejsce. Wysoka pozycja tych krajów (szczególnie Estonii) w tym rankingu potwierdza tezę o zależności małych gospodarek od handlu międzynarodowego i potrzebie otwarcia się.

O otwartości tych państw świadczy również relacja ich handlu zagranicznego do PKB (zob. tablica 2).

⁵ <http://www.wto.org>

TABLICA 2
Udział handlu zagranicznego w gospodarce niektórych krajów Europy Środkowej i Wschodniej

Kraj	Stosunek wartości handlu zagranicznego do PKB (2000 r.)	Ludność w mln (2001 r.)
Polska	48,9	38,7
Litwa	89,9	3,7
Łotwa	120,6	2,4
Estonia	186,0	1,4
Czechy	128,6	10,2
Słowacja	134,5	5,4
Słowenia	112,6	1,9
Węgry	137,6	10,3
UE	74,5 (zwykła przeciętna)	-

Źródło: Eurostat Comext Database 2001.

W krajach o bardzo dużych wewnętrznych rynkach zbytu relacja ta jest dużo niższa. Stosunek wartości handlu zagranicznego do PKB Estonii w 2000 r. wyniósł aż 186, jednocześnie w Polsce jego poziom był 4-krotnie niższy.

Kierunki handlu zagranicznego państw nadbałtyckich

Udział Unii Europejskiej w handlu zagranicznym państw nadbałtyckich ma tendencję wzrostową (zob. tablica 3). W 2000 r. Estonia miała największy udział krajów UE w eksporcie (68,52%), poniżej były Łotwa (64,66%) oraz Litwa (47,90%). Tak pozytywna tendencja może oznaczać, że gospodarki tych państw rozwinęły się, a ich eksport stał się bardziej konkurencyjny na rynkach europejskich w porównaniu z okresem z początku transformacji.

TABLICA 3
Udział UE w handlu zagranicznym państw nadbałtyckich w latach 1994-2000, w %

Kraj	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Eksport							
Estonia	47,87	54,67	51,04	48,58	55,12	62,78	68,52
Łotwa	39,29	44,24	44,10	48,80	56,60	62,57	64,66
Litwa	30,06	36,36	33,40	32,52	37,97	50,10	47,90
Import							
Estonia	63,46	66,03	89,69	59,18	60,16	57,76	56,12
Łotwa	40,66	49,94	49,07	53,13	55,26	53,73	52,44
Litwa	32,26	37,16	42,64	44,30	47,22	46,49	43,58

Źródło: Directions of Trade Statistics Yearbook 2001, Tallin 2001.

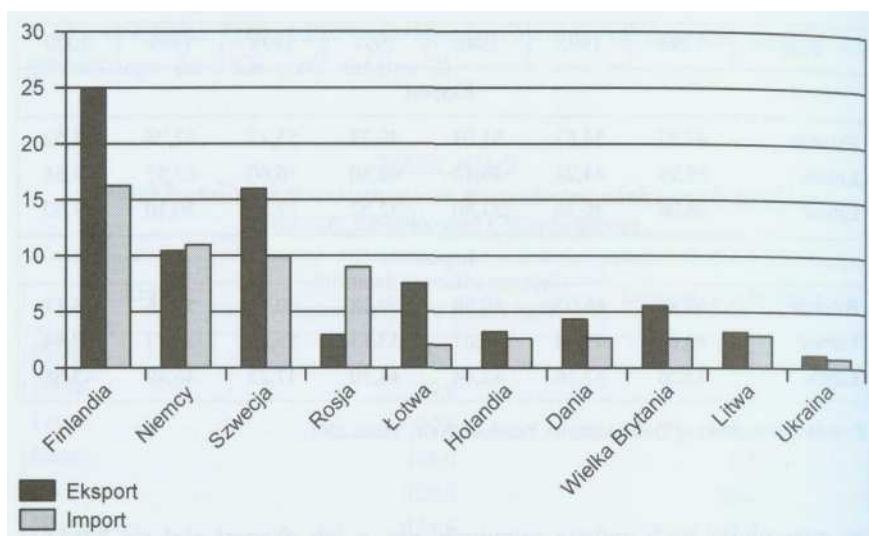
Udział UE w ogólnym imporcie państw nadbałtyckich jest analogiczny. W 2000 r. Estonia miała największy udział (56,12%), po niej była Łotwa (52,44%) oraz Litwa (43,58%). Warto zauważyć, iż udział UE w eksporcie Estonii i Łotwy wzrósł w porównaniu z 1999 r., zaś w imporcie obniżył się. Taka tendencja może być spowodowana rozszerzeniem listy importerów w wyniku podpisania umów o wolnym handlu z krajami Europy Środkowej i Wschodniej (zob. tablica 1).

Od początku lat dziewięćdziesiątych głównym kierunkiem geograficznym wymiany handlowej Estonii z zagranicą są kraje Unii Europejskiej, w tym przede wszystkim kraje

regionu Morza Bałtyckiego: Finlandia 27%, Szwecja 17%, Niemcy 8%, Łotwa 7%. W imporcie zaś: Finlandia 24% oraz Niemcy 8% (zob. rysunek 1).

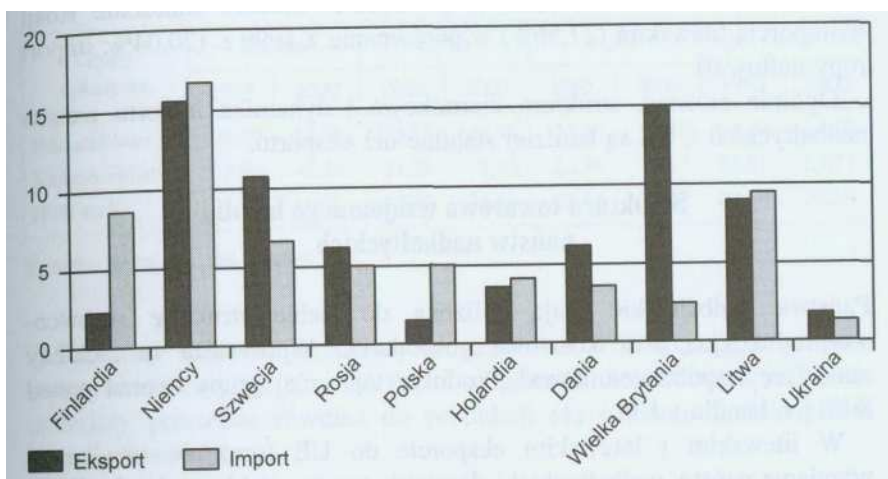
Wysoki import rosyjskich paliw powoduje, że Rosja znajduje się od lat na drugim miejscu w estońskim imporcie. Udział zaś Estonii we wzajemnych obrotach handlowych państw nadbałtyckich jest marginalny.

RYSUNEK 1
Główne kierunki estońskiego eksportu i importu w 2001 r. według krajów w %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Statistical Office of Estonia*, Tallin 2002.

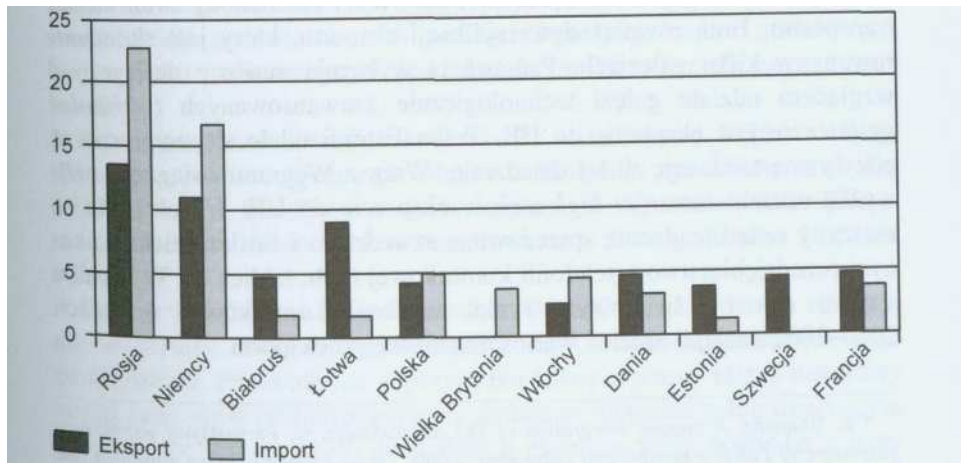
RYSUNEK 2
Główne kierunki łotewskiego eksportu i importu w 2001 r. według krajów w %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych *Statistical Office of Latvia*, Riga 2002.

RYSUNEK 3

Główne kierunki litewskiego eksportu i importu w 2001 r. według krajów w %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Statistical Yearbook of Lithuania*, Vilnius 2002.

Pod koniec 2000 r. około 64,6% całego eksportu Łotwy przypadało na kraje Unii Europejskiej. Spadek tego udziału nastąpił w 2001 r. i był spowodowany ogólnym spadkiem popytu w krajach UE. W eksporcie największy udział ma Wielka Brytania 17,37%, po niej Niemcy 17,16% oraz Szwecja 10,83% (zob. rysunek 2).

Szybki wzrost eksportu do państw Unii Europejskiej odnotowano szczególnie w latach 1997-1998 o około 17%. Z państw UE Łotwa importuje głównie z Niemiec 15,65%, Finlandii 8,64% oraz Szwecji 6,84%.

Początkowy wzrost udziału litewskiego eksportu do krajów UE w 2000 r. do 50,1% w wyniku załamania się popytu rosyjskiego zmalał po polepszeniu się sytuacji gospodarczej w Rosji do 47,8%. W 2001 r. głównymi partnerami w eksporcie Litwy do państw UE były: Niemcy 14,34% oraz Wielka Brytania 7,77% (zob. rysunek 3).

Litewski eksport do Łotwy - co należy podkreślić - stanowił 85% całej wymiany w 2001 r. Niemcy są głównym partnerem spośród krajów Unii w litewskim imporcie (15,15%). W 2000 r. wzrosło znaczenie Rosji w imporcie litewskim (27,56%) w porównaniu z 1999 r. (20,04%; import ropy naftowej).

Ogólnie mówiąc, struktura kierunkowa i dynamika importu państw nadbałtyckich z UE są bardziej stabilne niż eksportu.

Struktura towarowa wzajemnego handlu państw nadbałtyckich

Państwa nadbałtyckie mają zbliżoną do siebie strukturę surowcowo-produkcyjną oraz kosztową gospodarek. Wprowadza to niekiedy atmosferę współzawodnictwa⁶. Produkty tej samej grupy tworzą ponad 80% ich handlu z UE.

W litewskim i łotewskim eksporcie do UE (oraz we wzajemnej wymianie państw nadbałtyckich) dominują towary niskiej technologii lub pracochłonne - low tech, labour intensive (tekstylika, wyroby skórzane, wyroby z drewna itd.), częściowo również surowcochłonne - resource-intensive (produkty mineralne, chemikalia) oraz w niewielkim

⁶ R. Balniene, *Economic Integration of The Baltic States*, w: *Perspektywy współpracy gospodarczej Polski z republikami bałtyckimi: Litwą, Łotwą i Estonią*, praca zbiorowa pod red. E. Teichmann, SGH, Warszawa 1998, s. 210-215.

stopniu wysokiej i średniej technologii - medium- and high-tech (maszyny, urządzenia elektryczne, urządzenia budowlane, samochody oraz środki transportu). Brak również dywersyfikacji eksportu, który jest skoncentrowany w kilku gałęziach. Państwa te wykazują znaczny deficyt pod względem udziału gałęzi technologicznie zaawansowanych (technology-intensive) w eksporcie do UE. Tylko Estonii udało się wypracować pozytywną tendencję w tej dziedzinie. Wraz z Węgrami osiągnęła nadwyżkę udziału towarów high-tech w eksporcie do UE; 1/3 eksportu to maszyny oraz urządzenia sprzedawane szwedzkim i fińskim elektronicznym przedsiębiorstwom telefonii komórkowej (zob. tablica 4). W wyniku spadku cen na światowym rynku telefonii komórkowej w latach 2000-2002 nastąpił spadek wartości estońskiego eksportu.

TABLICA 4

Udział w eksporcie poszczególnych grup towarowych państw nadbałtyckich oraz UE w latach 1995 i 2000, w %

Grupy towarowe	Estonia		Łotwa		Litwa		Unia Europejska	
	1995	2000	1995	2000	1995	2000	1995	2000
Pracochłonne	27,39	18,60	20,75	46,93	22,49	34,18	11,39	11,60
Kapitałochłonne	8,01	-5,51	31,36	7,99	22,38	9,33	23,81	23,37
High-tech	-16,73	6,01	-27,00	-31,53	-23,74	-27,42	27,60	32,59

Zródło: WIIW, No. 286, Wiedeń 2002.

Strukturę importu omawianych państw z UE określają głównie towary inwestycyjne, tj. maszyny i urządzenia, środki transportu oraz materiały potrzebne również do produkcji eksportowej, tj. tekstyliów, chemikaliów itd.

Bilans handlowy państw nadbałtyckich

Bilans handlowy państw nadbałtyckich jest ujemny (wyjątkiem była Łotwa w 1993 r. - zob. tablica 5). Jest on związany z narastającym importem dóbr kapitałowych oraz nowych technologii, potrzebnych do modernizacji gospodarek tych państw. Aprecjacja walut narodowych wobec walut rozliczeniowych jest także czynnikiem kształtującym bilans handlowy.

Bilans handlowy Estonii z krajami UE wykazuje od 1993 r. deficyt, głównie z powodu ujemnego bilansu z Finlandią oraz Niemcami. Od 1999 r. deficyt handlowy z tymi krajami zaczął maleć. Od 2000 r. rośnie dodatnie saldo bilansu handlowego z Danią, Wielką Brytanią i Szwecją.

Deficyt handlowy Łotwy w latach 1994-2000 ma tendencję rosnącą, ale w wyniku zwiększonego eksportu do UE można oczekiwać jego zmniejszenia. Podobnie jak w przypadku Litwy, ujemny bilans handlowy został częściowo zrekompensowany dodatnim bilansem usług uzyskanym na początku 2001 r. (23% dochodów z eksportu usług pochodzi z tranzytu).

TABLICA 5
Wartość eksportu i importu oraz saldo obrotów handlowych państw nadbałtyckich
w latach 1993-2000, w mln USD

Wyszczególnienie	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Wzrost w %
Estonia									
Eksport	805	1312	1840	2077	2931	3244	3017	3828	4,76
Import	896	1664	2546	2309	4437	4787	4110	5055	5,64
Saldo	-91	-352	-706	-232	-1506	-1543	-1093	-1227	
Łotwa									
Eksport	1040	990	1284	1424	1670	1811	1723	1865	1,79
Import	960	1242	1646	2101	2473	2901	2678	2895	3,02
Saldo	80	-252	-362	-677	-803	-1090	-955	-1030	
Litwa									
Eksport	1154	2029	2706	3281	3862	3711	3004	3808	3,30
Import	1376	2353	3649	4404	5643	5794	4835	5418	3,94
Saldo	-222	-324	-943	-1 123	-1781	-2083	-1831	-1610	

Źródło: *Directions of Trade Statistics Yearbook 2001*, Tallin 2001.

Pod koniec 2001 r. Litwa - podobnie jak Łotwa i Estonia - odnotowała wzrost gospodarczy - nastąpił wzrost PKB o 4,4% w porównaniu z 2000 r. Zawdzięcza się go wzrostowi produkcji przemysłowej zorientowanej na eksport⁷, co wyjaśnia tendencję spadkową deficytu handlu zagranicznego⁸ w latach 2000-2001 w porównaniu z 1999 r.

2. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w państwach nadbałtyckich na tle Europy Środkowej i Wschodniej

Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych z UE do państw kandydackich ciągle wzrasta. W latach 1994-2000 przeciętny wzrost wpływów z tego tytułu z UE wynosił 29%, w 2000 r. osiągnęły one 15 mld euro, w tym najwięcej tych inwestycji uzyskała Polska, Czechy i Słowacja (zob. tablica 6).

⁷ O 19% w 2001 r. w porównaniu z rokiem poprzednim.

⁸ Dochodowa elastyczność eksportu jest nieco wyższa od dochodowej elastyczności importu, a zatem kraje o szybko rosnącym poziomie produktu krajowego brutto odnotowują tendencję do osiągania nadwyżek w swoich bilansach handlowych, kraje zaś o niskim produkcie krajowym brutto - deficyty, J.K. Solarz, *Międzynarodowy system finansowy*, Warszawa 2001, s. 101.

TABLICA 6
Wpływy bezpośrednich inwestycji zagranicznych (aktywa + inny kapitał) z UE do państw kandydujących w latach 1994-2000, w mln euro

Wyszczególnienie	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Państwa kandydujące	3271	5853	5996	7206	9544	11705	14912
Polska	641	1132	2428	2492	4189	7500	9206
Państwa nadbałtyckie	59	184	139	171	822	742	790
Estonia	-	-	62	73	362	340	183
Łotwa	-	-	21	46	45	121	153
Litwa	-	-	57	52	415	279	456
Czechy	952	1593	1308	1916	1576	2479	2018
Słowacja	116	139	212	253	271	225	1312
Węgry	849	2159	1162	1565	1537	-997	-1104
Rumunia	48	76	136	409	437	630	692
Bułgaria	67	8	50	140	172	162	559
Słowenia	55	67	64	99	136	567	39
Turcja	389	320	417	126	1006	979	1520

Źródło: *EU Foreign Direct Investment Yearbook 2001*, Eurostat 2002.

Jednocześnie odpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych z państw kandydackich do UE jest nadal nieznaczny (niespełna 1 mld euro); 66% całości tych inwestycji przypada na Turcję, Węgry i Słowenię (zob. tablica 7). Spośród państw nadbałtyckich największym inwestorem jest Estonia. Brak jest jednakże pełnej informacji na temat kraju lokowania tych inwestycji.

TABLICA 7
Odpływy bezpośrednich inwestycji zagranicznych (aktywa + inny kapitał) do UE z państw kandydujących w latach 1994-2000, w mln euro

Wyszczególnienie	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Państwa kandydackie	352	239	195	-110	299	321	652
Polska	153	27	-15	128	36	59	-7
Państwa nadbałtyckie	6	-4	7	4	-17	25	23
Estonia	-	-	-1	-1	-3	15	6
Łotwa	-	-	5	1	-7	3	10
Litwa	-	-	2	3	-7	4	6
Czechy	125	27	-21	101	55	63	53
Słowacja	-6	-1	4	-3	-3	5	10
Węgry	169	134	41	159	165	61	149
Rumunia	7	6	1	-18	6	2	-2
Bułgaria	12	1	0	-18	9	2	59
Słowenia	0	-1	-8	-11	-1	26	102
Turcja	-121	39	78	-256	205	72	180

Źródło: Jak w tablicy 6.

W ciągu ostatnich 3 lat jednak napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych per capita do Estonii i Czech wyraźnie wyprzedził pozostałe kraje Europy Środkowej i Wschodniej. Kraje te oraz Węgry charakteryzują się największą penetracją kapitału zagranicznego w swych gospodarkach (zob. tablica 8). Osiągają one skumulowaną wartość per capita ponad 2000 USD, zaś - jak wynika z międzynarodowej statystyki porównawczej - przeciętna ich wartość per capita wynosi od 1000 do 1500 USD, również dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej.

Według wartości bezpośrednich inwestycji zagranicznych prognozowanych na jednego mieszkańca w 2002 r. wśród krajów Europy Środkowej i Wschodniej Estonia z 243 USD znalazła się na 4. miejscu, Łotwa przy większej od Polski wartości tych inwestycji osiągnęła 198 USD, co dało jej 6. miejsce, a Litwie ze 121 USD - miejsce 8. (zob. tablica 8).

TABLICA 8
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne per capita w państwach stowarzyszonych z UE w latach 1995-2002, w USD

Kraj	1995	1997	1999	2000	2001	2002 prognoza
Czechy	248	126	615	447	478	486
Węgry	435	214	196	163	240	205
Polska	95	127	188	242	207	178
Słowacja	38	41	72	392	273	303
Słowenia	89	189	91	88	222	296
Estonia	136	183	212	269	375	243
Łotwa	72	214	146	172	102	198
Litwa	20	96	131	103	121	121

Źródło: G. Hunya, *Recent Impact of FDI on Growth and Restructuring in Central European Transition Countries*, WIIW Research Report, Wiedeń 2002.

Motywy i bariery napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do państw nadbałtyckich

Wejście kapitału zagranicznego na rynki państw nadbałtyckich wiąże się głównie z prywatyzacją, która z udziałem inwestorów zagranicznych rozpoczęła się najwcześniej w Estonii. Prywatyzacja jednak podstawowych sektorów infrastruktury na większą skalę w trzech państwach nadbałtyckich została odłożona do 2000 r. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych napływ tych inwestycji do państw stowarzyszonych wskazuje na ścisły związek z postępami w dostosowaniach regulacji gospodarczych do UE⁹. Oprócz prywatyzacji, do najczęściej wymienianych przez inwestorów motywów należą: niższa kosztowność produkcji (wynikająca głównie z niskich kosztów pracy), kapitał ludzki¹⁰, rozwinięta infrastruktura transportowa, komunikacyjna i finansowa, wymiennalność waluty i stabilność polityczna.

Mówiąc o motywach napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do państw nadbałtyckich, warto też podkreślić ich unikalne położenie geograficzne - wschodnie wybrzeże Morza Bałtyckiego posiada kilka ważnych dla rozwoju handlu w regionie portów, tj. Muuga (najgłębszy port na wschodnim wybrzeżu Morza Bałtyckiego), Kłajpeda (niezamierzający port na Litwie) oraz Windawa na Łotwie.

Do najczęściej wymienianych barier inwestowania w państwach nadbałtyckich, o różnym stopniu nasilenia, można zaliczyć brak dostosowań prawno-instytucjonalnych, przestarzałe technologie, zbyt małe potrzeby lokalne, a także pozostałości starego systemu, m.in. w sferze mentalności.¹¹

Struktura bezpośrednich inwestycji zagranicznych według kraju pochodzenia

Udział krajów Unii Europejskiej w wewnętrznych zasobach bezpośrednich inwestycji zagranicznych państw nadbałtyckich wynosi powyżej 50% w każdym z nich, zaś największy jest w Estonii - 83,44% (zob. tablica 9). Zasoby bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Estonii pochodzą głównie z Finlandii (37%) oraz Szwecji (33%). To tłumaczy duże znaczenie UE oraz państw regionu Morza Bałtyckiego dla gospodarki Estonii. W kraju tym w rękach dziesięciu największych inwestorów jest ponad 90% wewnętrznych zasobów tych inwestycji. Takie zjawisko koncentracji nie występuje na Litwie i Łotwie (zob. tablica 9).

Główni inwestorzy w Łotwie w 2000 r. to: Dania 14,7%, USA 10% i Szwecja 8,7%. W 2001 r. estońskie inwestycje bezpośrednie na Łotwie wyniosły 5,9% wartości bezpośrednich inwestycji zagranicznych, co stanowiło 42% wszystkich estońskich inwestycji zagranicznych.

⁹ Kolejne etapy pogłębiania i poszerzania Wspólnot Europejskich dowodzą szybszego wzrostu bezpośrednich inwestycji zagranicznych między państwami członkowskimi jako konsekwencji reorientacji strategii korporacji z narodowych na regionalne, wspólnotowe. Reakcją inwestorów z państw trzecich na pogłębianie integracji Unii Europejskiej był napływ tych inwestycji w celu utrzymania dotychczasowej pozycji firm na rynkach państw UE.

¹⁰ K. Kalotay, *Is the Sky the Limit? The Absorptive Capacity of Central Europe for FDI*, „Transnational Corporations” 2000, No. 3, s. 141.

¹¹ Szerzej na ten temat zob. K. Meyer, *Direct Investment In Economies in Transition*, Cheltenham-Northampton 1998.

TABLICA 9
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w państwach nadbałtyckich według kraju
pochożenia w 2000 r., w %

Wyszczególnienie	Litwa	Łotwa	Estonia
Unia Europejska	64,34	54,82	83,44
Państwa regionu Morza Bałtyckiego	64,01	60,16	82,05
Finlandia	6,0	4,6	37,0
Szwecja	17,3	8,7	33,0
USA	9,8	10,0	8,0
Dania	18,2	14,7	7,0
Niemcy	7,4	8,5	2,0
Holandia	-	2,1	-
Wielka Brytania	6,7	6,8	3,0
Austria	-	-	1,0
Norwegia	4,3	3,6	4,0
Estonia	6,4	4,8	-
Polska	2,2	-	-

Źródło: *Tiesogines uzsenio imesticijos*, East Pan Bulletins 2000, Statistikos Departamentas, Yilnius 2001; *Economic and Social Development*, Riga 2000.

Główni inwestorzy w Litwie w 2000 r. to: Dania 18,2%, Szwecja 17,3% i USA 9,8%. Udział państw regionu Morza Bałtyckiego jest wysoki, wynosi bowiem 64,01%. Inwestycje estońskie na Litwie w 2001 r. wyniosły 6,4% oraz łotewskie 1,2%.

Zewnętrzne zasoby¹² omawianych inwestycji tylko w przypadku Estonii znajdują się powyżej przeciętnego poziomu w odniesieniu do krajów Europy Środkowej i Wschodniej (zob. tablica 10). Zasoby litewskich i łotewskich inwestycji zagranicznych są jeszcze nieznaczne.

¹² Ujęcie zasobowe (skumulowana wartość tych inwestycji) jest szersze od strumieniowego, gdyż obejmuje różne formy kapitału własnego powiększone o rezerwy zawierające niepodzielny zysk, które są odprowadzane do firmy macierzystej, oraz zadłużenie netto filii w stosunku do firmy macierzystej w całym okresie dokonywania tych inwestycji. Zasób może dotyczyć napływu i odpływu tych inwestycji, K. Przybylska, *Determinanty zagranicznych inwestycji bezpośrednich w teorii ekonomii*, Kraków 2001, s. 15 i 16.

TABLICA 10
Udział regionalny zasobów bezpośrednich inwestycji zagranicznych w latach
1995, 1997 i 1999 w %

Wyszczególnienie	Zasoby inwestycji	1995	1997	1999
Estonia	wewnętrzne	18,6	24,5	47,9
	zewewnętrzne	1,9	4,6	5,3
Łotwa	wewnętrzne	13,8	23,0	26,9
	zewewnętrzne	5,2	4,0	3,7
Litwa	wewnętrzne	5,8	10,9	19,7
	zewewnętrzne	-	0,3	0,2
Unia Europejska	wewnętrzne	13,4	15,2	22,2
	zewewnętrzne	15,5	18,6	29,6
Kraje Europy Środkowej i Wschodniej	wewnętrzne	5,2	8,3	13,3
	zewewnętrzne	0,8	1,2	1,8
Świat	wewnętrzne	10,3	11,7	17,3
	zewewnętrzne	10,2	11,9	16,7

Źródło: *World Investment Report*, UNCTAD 1999 and 2001.

Struktura bezpośrednich inwestycji zagranicznych według sekcji i działów

W 2001 r. w Estonii odnotowano największą w skali całego regionu koncentrację bezpośrednich inwestycji zagranicznych w sektorze usług, który wchłonął 3/4 całości tych inwestycji. Ich największa wartość przypadła na transport, składowanie i łączność - 35,4%, następnie na pośrednictwo finansowe - 31,3% oraz na handel i naprawy niespełna 21%.

W Łotwie sektor usług wchłonął prawie 73% kapitału w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych: transport, składowanie i łączność - 33,3%, pośrednictwo finansowe - 25,9% oraz handel i naprawy - 22,4%. Sektor produkcyjny Łotwy przyjął ich 17,1%, głównie na produkcje artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych.

W Litwie sektor usług przyjął ich ponad 64%: handel - 24,4%, telekomunikacja i inwestycje pocztowe - 18,4%, pośrednictwo finansowe - 11,9%; natomiast przemysł przetwórczy - 31,3%.

3. Wnioski

1. Od 1991 r. państwa nadbałtyckie podjęły konsekwentne działania w kierunku transformacji oraz reintegracji z gospodarką europejską. Procesy te dokonywały się głównie poprzez liberalizację wymiany z zagranicą, otwarcie gospodarek dla inwestorów zagranicznych, uczestnictwo w szeroko rozumianej współpracy państw regionu Morza Bałtyckiego. Głównymi partnerami eksportu estońskiego od 2001 r. są: Finlandia, Szwecja i Niemcy, eksportu łotewskiego: Wielka Brytania i Niemcy, zaś litewskiego: Niemcy i Łotwa. Podobnie kształtuje się struktura geograficzna importu, z tym że w przypadku Litwy i Łotwy ważnym partnerem jest Rosja, zaś dla Estonii - Finlandia. Wzrasta też znaczenie wzajemnej wymiany handlowej państw nadbałtyckich.
2. Państwa te wykazują znaczny deficyt pod względem udziału gałęzi technologicznie zaawansowanych high-tech w eksporcie do UE. W litewskim i łotewskim eksporcie do UE (oraz we wzajemnej wymianie państw nadbałtyckich) dominują towary niskiej technologii lub pracochłonne (tekstylna, wyroby skórzane, wyroby z drewna itd.), częściowo również surowcowe (produkty mineralne, chemikalia). Tylko Estonii udało się osiągnąć pozytywny rezultat pod względem udziału w eksporcie do UE towarów high-tech, tj. maszyn oraz urządzeń elektrycznych.
3. Bilans handlowy państw nadbałtyckich jest ujemny (wyjątkiem była Łotwa w 1993 r.). Jest on związany z importem dóbr kapitałowych oraz nowych technologii potrzebnych do wzmocnienia konkurencyjności oraz modernizacji gospodarek tych państw. Oczekuje się, że gdy gospodarka wystarczająco się rozwinie, zniknie negatywny bilans handlowy. Ujemny bilans handlowy w relacjach handlowych z państwami UE częściowo rekompensuje dodatni bilans usług, uzyskany na początku 2001 r. Udział sektora usług w wytwarzaniu produktu krajowego brutto państw nadbałtyckich jest jednym z największych w Europie Środkowej i Wschodniej. Jest on zdeterminowany wzrostem udziału sektora usług w eksporcie tych państw, w tym głównie usług transportowych, a zwłaszcza tranzytowych.
4. Rola napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych z UE jest rosnąca, ale zróżnicowana w poszczególnych państwach (Litwa 64,4% Łotwa 54,8%, Estonia 83,4%). Napływ kapitału zagranicznego, w szczególności z krajów zachodniego Bałtyku, do gospodarek Litwy, Łotwy i Estonii pogłębia realną integrację tych państw z Unią Europejską, łagodzi ciągle duży deficyt handlowy i ujemny bilans płatniczy w relacjach z UE, przyczynia się do przyrostu dochodu narodowego tych państw oraz powiększa ich ogólny wkład w budowę regionu. Z kolei dla Unii Europejskiej współpraca z krajami regionu bałtyckiego jest ważna i doceniana ze względu na bezpieczeństwo i stabilny, zrównoważony rozwój Europy.

SUMMARY

The Baltic States' Trade with the European Union: Its Scope, Structure, Barriers and Prospects for Growth; the Role of Foreign Capital in European Integration

Since 1991 the Baltic States have made consistent efforts toward transformation and reintegration with the European economy. They have opened and liberalized their economies. The two key economic indicators that describe economic openness and integration are foreign trade flows (export and import) and foreign direct investment. The economic integration of the Baltic States has advanced in three main regional dimensions: 1) within the Baltic States themselves; 2) with other countries in the Baltic Sea Region (Nordic countries); 3) with the European Union.

The EU's share in the Baltic States' foreign trade has increased. Estonia had the highest share in the 2000 exports (68.52%), followed by Latvia (64.66%), while Lithuania accounted for only 47.90%. This may mean that the Baltic States' economies have developed and that Baltic exports are more competitive in the European market than at the start of transition. In imports, Estonia had the highest share in 2000 (56.12%), followed by Latvia (52.44%) and Lithuania (43.58%). The share of the Baltic Sea region in exports and imports is quite high: 74.82% and 65.84% respectively in Estonia, 55.88% and 60.41% in Lithuania and 55.23% and 65.84% in Latvia.

The Baltic Sea Rim is an intermediate stage in European integration, though most of the BSR members are among the main trading partners of the Baltic States.

The Baltic States' trade balance is mostly negative; the only exception was Latvia in 1993. This is connected with the importation of capital goods and new technology necessary for a competitive and modern economy. Still, labor-intensive goods continue to dominate among Lithuanian and Latvian exports, and only Estonia has substantially increased the share of technology-driven and high-skill-intensive industries in its exports to the EU.

Małgorzata Runiewicz - mgr, absolwentka Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. W 2000 r. ukończyła studia na kierunku międzynarodowe stosunki gospodarcze i polityczne. Od 2001 r. uczestniczy w studiach doktoranckich w Kolegium Gospodarki Światowej SGH. Do głównych zainteresowań naukowo-badawczych należą: wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na konkurencyjność międzynarodową państw nadbałtyckich (Litwy, Łotwy i Estonii); międzynarodowe powiązania inwestycyjne i handlowe państw nadbałtyckich, a także rola organizacji pozarządowych w polityce zagranicznej.

Małgorzata Runiewicz graduated from the Warsaw School of Economics in 2000, majoring in International Economic and Political Relations. She is a Ph.D. student at the World Economy Faculty, and has been with the Baltic States Studies Center since 2001. Her research interests are the impact of foreign direct investments on the international competitiveness of the Baltic States (Lithuania, Latvia, Estonia); the role of foreign trade and investments in the development of the Baltic States; and the role of NGOs in foreign policy.